

UDC | УДК : 343.137.9

Анотація: В статті автор розглядає деякі особливості укладення угоди про визнання винуватості, передбаченого діючим КПК і запровадження якої позитивно сказалося на ефективності досудового розслідування і розгляду кримінальних проваджень в суді.

Розглядаються особливості інституту угод в законодавстві інших країн в порівнянні з аналогічним законодавством, яке регулює відповідні правовідносини в Україні. Підкреслюється, що вказані нововведення призвели до зміни процесуальної ролі суб'єктів кримінального процесу, в результаті чого кримінальне провадження стає засобом вирішення соціальних проблем та слугує встановленню справедливості.

Констатується, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не передбачає порядку дій з ініціації укладення угоди, чітко не визначений порядок укладення угоди, строки на перемовини та консультації; визначення поняття «встановлення суспільного інтересу».

На основі аналізу судової практики укладення угод про визнання винуватості пропонуються шляхи вирішення проблемних питань, які виникають при укладенні угод.

Ключові слова: угоди в кримінальному провадженні; угода про визнання винуватості

THE CONCLUSION OF AGREEMENTS ON RECOGNITION OF GUILT BETWEEN THE PROSECUTOR AND THE SUSPECT OR THE ACCUSED IN CRIMINAL PROCEEDINGS

NOVAK R. V.

*researcher,**Kharkiv National University of Internal Affairs*

Abstract

Author examines some features of an agreement (deal) on the recognition of guilt as required by applicable Code of Criminal Procedure of Ukraine and introduction of which had a positive impact on the effectiveness of pre-trial investigation and criminal proceedings in the trial.

The features of the deal on guilt recognition institute in the legislation of other countries compared to the same law that regulates the relevant relations in Ukraine. Emphasized that these innovations have led to a change in

УКЛАДАННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ МІЖ ПРОКУРОРОМ ТА ПІДОЗРЮваним ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Р. В. НОВАК

*здобувач, кафедра кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій,**Харківський національний університет внутрішніх справ*

✉ зв'язок з автором: через Редакцію

Наразі одним із основних напрямів розвитку вітчизняної правової системи є застосування відповідних заходів щодо диференціації форм розв'язання кримінально-правових конфліктів. Необхідно створити певну узгодженість між суворими заходами кримінально-правового та кримінально-процесуального впливу, тяжкістю й складністю вчиненого правопорушення, а також правовими наслідками, що можуть настати під час розгляду матеріалів кримінального провадження. У зв'язку з цим у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) введено новий інститут – провадження на підставі угод, спрямований на розширення процесуально-правових можливостей сторін у кримінальному процесі [1].

Зміст угод про визнання винуватості досліджують у своїх працях М. О. Карпенко, Д. М. Лобань, Є. В. Повзик, М. В. Сіроткіна, Д. В. Філін, С. О. Юлдашева та інші вітчизняні науковці. Зарубіжні вчені (наприклад, В. А. Лазарева, Ю. Е. Петухов, Т. В. Труюнікова, А. І. Шмарев) також приділяють значну увагу вивченню проблеми виконання угод у кримінальному процесі. Незважаючи на позитивну динаміку затвердження вироків на підставі угод в Україні, інститут кримінального провадження недостатньо розроблений у науковій літературі.

the role of procedural subjects of criminal procedure, resulting in solving social problems, establish justice by procedural means.

Noted that the current criminal procedure legislation does not allow to proceed with the initiation of a deal; neither procedure for concluding agreements, nor terms for negotiations and consultations are clearly defined; the definition of "establishment of public interest" is not clear as well.

Based on the analysis of judicial practice concerning agreements on recognition of guilt the ways for solution of problems that arise are offered.

Keywords: agreements in criminal procedure; deal on the recognition of guilt

ЗАКЛЮЧЕНИЕ СОГЛАШЕНИЯ О ПРИЗНАНИИ ВИНЫ МЕЖДУ ПРОКУРОРОМ И ПОДОЗРЕВАЕМЫМ ИЛИ ОБВИНЯЕМЫМ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

НОВАК Р. В.

*соискатель,
Харьковский национальный университет
внутренних дел*

Аннотация: В статье автор рассматривает некоторые особенности заключения соглашения о признании вины, предусмотренного действующим УПК и введение которого позитивно сказалось на эффективности досудебного следствия и рассмотрения уголовных дел в суде.

Рассматриваются особенности института соглашения в законодательстве других стран в сравнении с аналогичным законодательством, регулирующим соответствующие правоотношения в Украине. Подчеркивается, что указанные новации привели к изменению процессуальной роли субъектов уголовного процесса, в результате чего уголовное производство стало средством разрешения социальных проблем и служит установлению справедливости.

Констатируется, что действующее законодательство не предусматривает порядка действий по инициации заключения соглашения, четко не определен порядок заключения соглашения, сроки на переговоры и консультации, определение содержания понятия «установление общественного интереса».

Метою статті є визначення особливостей порядку укладання угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, дослідження проблемних питань укладання угод про визнання винуватості та формулювання пропозицій щодо можливих шляхів їх вирішення.

Угода між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості, тяжких злочинів за умов, що, по-перше, вчинене кримінальне правопорушення завдало шкоду тільки державним та суспільним інтересам, по-друге, у провадженні не бере участь потерпілий (ч. 4 ст. 469 КПК України). Укладення угоди про визнання винуватості може бути розпочато у будь-який момент після повідомлення особі про підозру, але не пізніше виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку (ч. 2, 5 ст. 469 КПК України).

Угода про визнання винуватості – це добровільне волевиявлення підозрюваного або обвинуваченого та прокурора про співпрацю у викритті кримінального правопорушення, викладене у формі письмового документа, що містить відомості про обставини кримінального правопорушення, ступінь сприяння підозрюваного чи обвинуваченого органам досудового розслідування, характер і тяжкість підозри чи обвинувачення та умови узгодженої відповідальності підозрюваного або обвинуваченого тощо.

Слід зазначити, що інститут угод у кримінальних провадженнях успішно застосовується в країнах англо-американської системи права. Такий інститут розвинений у кримінальних процесах Великобританії, Канади, США, де 70–90% усіх кримінальних проваджень вирішуються через укладання угоди про визнання винуватості між сторонами обвинувачення та захисту. Так, у 2010 р. у США з 463 обвинувачених у злочинах постали перед судом, тоді як 72 110 – уклали угоди про визнання винуватості. Таким чином, менш ніж 5% кримінальних справ були розглянуті у судовому слуханні, а 95,4% – закінчилися укладанням угод. Тому угода про визнання винуватості є основним способом вирішення значної кількості кримінальних справ у судах США та більшості держав, які належать до англосаксонської правової сім'ї [2, с. 113]. Така ситуація обумовлена тим, що укладання угод вигідне для обох сторін провадження. Обвинувачений може отримати значно менше покарання, а прокурору не потрібно доводити винуватість обвинуваченого в судовому порядку. Разом з цим, під час досягнення домовленості прокурор залучає підозрюваного чи обвинуваченого до співпраці з метою запобігання, виявлення чи припинення кримінального правопорушення.

На основани анализа судебной практики заключения соглашений о признании вины предлагаются пути разрешения проблемных вопросов, которые возникают при заключении соглашений.

Ключевые слова: соглашения в уголовном производстве; соглашение о признании вины

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Варто зазначити, що для системи загального права більш важливим є врегулювання суспільних відносин та їх відновлення в первісному стані, тобто виявлення правопорушника та його покарання, ніж принциповість встановлення істини у справі.

Кардинально інша ситуація у країнах з континентальною системою права. Порядок укладення угод про визнання винуватості чітко визначений та конкретизований. Умови, за яких досягаються домовленості з підозрюваним і обвинуваченим, залежать від обставин кримінального провадження, наприклад, від виду вчиненого злочину. Так, угода про визнання винуватості у Франції може бути укладена у конкретній категорії злочинів, за котрі передбачено такі покарання, як штраф, позбавлення волі строком на 5 років. Крім того, така угода укладається у кримінальних провадженнях щодо тяжких злочинів, вчинених через необережність. Разом з цим, обвинуваченому надається можливість укласти угоду про визнання винуватості або відмовитися від цієї процедури протягом 10 днів після отримання пропозиції про укладення такої [3, с. 30–31].

Згідно з кримінальним процесуальним законодавством Молдови під час укладання угоди сторона обвинувачення не звільняється від обов'язку доказування вини у кримінальному провадженні; суду забороняється брати участь у переговорах з обвинуваченим щодо визнання винуватості (п. 6 ст. 504 КПК Республіки Молдови) [4].

Водночас КПК Республіки Молдова розширив коло осіб, які можуть укладати угоду про визнання винуватості. Так, відповідно до ч. 1 ст. 504 КПК Республіки Молдова угода про визнання винуватості є угодою між державним обвинувачем і обвинуваченим або, залежно від обставин, підсудним, котрий дав згоду визнати свою винуватість в обмін на зменшення покарання. Убачається, що укладання угоди про визнання винуватості з підсудним не відповідає тій меті, яка покладена в основу створення інституту угод у кримінальному процесі, а саме – забезпечення значної процесуальної економії часу та державних коштів. Досягнення домовленостей з підсудним є вигідним тільки останньому, оскільки переваги від укладення такої угоди здобуває в основному не сторона обвинувачення чи суд, а сам підсудний. Єдиною обґрунтованою метою таких угод є те, що до виправних органів доставлять правопорушника, який визнав свою винуватість. Виправним органам завжди складніше перевиховати злочинця, який навіть після ухвалення обвинувального вироку стверджує про свою невинуватість.

Ураховавши досвід зарубіжних держав, КПК України також закріпив можливість укладати угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим. Такий інститут є нововведенням для вітчизняного кримінального судочинства,

який стимулює осіб, котрі вчинили кримінальні правопорушення, йти на співпрацю з органами правосуддя. Перевагами його застосування для обвинуваченого є звільнення від покарання або уникнення невизначеності під час призначення судом покарання, можливість застосування альтернативного покарання тощо. Укладаючи угоду про визнання винуватості, органи досудового розслідування звільняються від тривалого і не завжди результативного розслідування, суд – від дослідження всіх доказів у кримінальному провадженні, а обвинувачений отримує зменшене покарання або звільнення від його відбування.

Відповідно до ч. 2 ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого. У випадку недосягнення згоди щодо укладення угоди факт її ініціювання і затвердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості. Таким чином, ініціювання укладення угоди не супроводжується автоматичним укладенням угоди. Чинним кримінальним процесуальним законодавством чітко не визначено порядок, строк переговорів і консультацій. Тобто весь цей процес по суті лишається поза сферою кримінального провадження і не має жодного процесуального значення. Це є істотною прогалиною у законодавстві, тому що не існує жодних гарантій того, що попередні домовленості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим будуть визначені в основній угоді про визнання винуватості. Крім того, як слушно зазначає Г. Є. Тюрін, не з'ясоване питання щодо співвідношення часу, який витрачається на ініціювання та укладення угоди із встановленими законом строками досудового розслідування [6, с. 443]. Так, КПК України не передбачає можливості зупинення досудового розслідування на час, необхідний для досягнення домовленостей щодо примирення чи визнання винуватості, хоча іноді цей процес може бути досить тривалим. Такий підхід законодавця суперечить не лише потребам практики, але й міжнародним стандартам, оскільки, наприклад, у п. 16 Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про медіацію у кримінальних справах від 15 вересня 1999 р. закріплено, що рішення про проведення у кримінальній справі медіації повинно визначати

розумний строк, про межі якого компетентні органи кримінальної юстиції повинні бути повідомленні [7].

Варто зазначити, що укладення угоди про визнання винуватості означає досягнення сторонами провадження згоди з усіх принципових питань щодо її змісту та умов. Водночас у КПК України не передбачено конкретного порядку дій що стосуються ініціювання укладення угод, не визначено тривалість переговорів про можливість досягнення домовленостей, строку, який необхідний для підозрюваного чи прокурора під час прийняття рішення про укладення угоди тощо. Тому слід доповнити ч. 2 ст. 469 КПК України положенням, в якому вказати наступне: «Прокурор або підозрюваний чи обвинувачений вправі укласти угоду про визнання винуватості або відмовитися від неї протягом 15 днів після отримання пропозиції про укладення такої угоди».

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень, варто наголосити на тому, що в основному угоди про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим укладаються у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення, проти громадського порядку та моральності. Слід зазначити, що 10% від загальної кількості проваджень, надісланих до суду, складають ті провадження, в яких досудове розслідування закінчувалося укладенням угоди про визнання винуватості та направленням обвинувального акта до суду. Це означає, що передбачена законом можливість домовленості між підозрюваним чи обвинуваченим стає поширеним альтернативним способом вирішення кримінально-правового конфлікту [5, с. 6].

Незважаючи на позитивну динаміку укладання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, є чимало недоліків та прогалин під час застосування норм КПК України, що регулюють порядок укладання угод про визнання винуватості.

1. Угода про визнання винуватості укладається у провадженнях, в яких бере участь потерпілий, у тому числі юридична особа. Так, між заступником Острозького міжрайонного прокурора Рівнен-

ської області й підозрюваними Г. та І., які таємно викрали майно церкви на суму 14 тис. грн., було укладено угоду про визнання винуватості. Однак не було враховано те, що, по-перше, згідно зі ст. 13 Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації» релігійні організації є юридичними особами, а, по-друге, крадіжка відноситься до злочинів проти власності, що свідчить про присутність потерпілої особи у вчиненому правопорушенні [8].

2. В угодах про визнання винуватості визначаються зобов'язання, які неможливо виконати. Наприклад, між прокурором Васильківської міжрайонної прокуратури Київської області та підозрюваним О., було укладено угоду у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Матеріалами кримінального провадження підтверджено, що підозрюваний О. збираючи у лісі гриби, знайшов паперовий згорток, у якому знаходилася наркотична речовина – канабіс. Однією з умов угоди стало зобов'язання підозрюваного О. сприяти слідству у встановленні власника згортка [8].

Досить часто прокурори укладають угоду про визнання винуватості з підозрюваними та визначають умови сприяння у розкритті злочину щодо інших категорій правопорушень, ніж тих, які вчинив підозрюваний чи обвинувачений. Так, прокурор прокуратури Волинської області уклав угоду про визнання винуватості з підозрюваним Н. за ч. 1 ст. 366 КК України. Умовами вказаної угоди було не тільки беззастережне визнання винуватості у вчиненому правопорушенні, а й співпраця з правоохоронними органами у викритті та виявленні осіб, які вчиняють злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [8].

3. В угоді про визнання винуватості узгоджене покарання із застосуванням ст.ст. 69, 70 КК України визначається без будь-якого посилання на обставини, що пом'якшують покарання та мотиви прийняття такого рішення. Крім того, питання про узгоджене обов'язкове додаткове покарання взагалі не вирішується під час досягнення домовле-

ностей. Так, у кримінальному провадженні громадянина П., який вчинив злочин за ч. 1 ст. 366 КК України, було укладено угоду про визнання винуватості з прокурором Галицького району м. Львова. У цій угоді сторони визначили узгоджене покарання – штраф у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Однак додаткове покарання – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, яке передбачено санкцією вказаної статті, обумовлено не було. Суд не звернув уваги на те, що умови угоди не відповідають суспільним інтересам, оскільки затвердив і призначив лише основне покарання – штраф. Наслідком таких дій є недотримання норм вітчизняного законодавства, тому що додаткове покарання не було застосовано до підозрюваного [8].

4. Більшість угод про визнання винуватості укладається прокурором з однією умовою, щоб підозрюваний чи обвинувачений беззастережно визнали свою винуватість в суді, і серед них 60–80% складають провадження, в яких укладена угода про визнання винуватості за ст. 309 КК України (незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту). Водночас завдання щодо викриття осіб, котрі розповсюджують наркотичні засоби, не вирішуються, тому що вказані умови не затверджені в угоді про визнання винуватості. Тому перш за все умови угоди про визнання винуватості у такій категорії правопорушень повинні сприяти викриттю осіб, які збувають наркотичні засоби, особливо в провадженнях, де встановлено факт придбання наркотичних засобів у невстановленої особи. Крім того, матеріали стосовно таких осіб потрібно виділяти в окреме провадження на підставі ст. 217 КПК України та в обов'язковому порядку вносити до Єдиного реєстру досудових розслідувань [8].

5. Під час затвердження угоди про визнання винуватості необхідно враховувати всі обставини визначені у ст. 470 КПК України. Особливо це стосується обставин щодо встановлення суспільного інтересу як щодо забезпечення швидкого досудового розслідування і судового провадження, так і стосовно запобігання, виявлення чи припинення інших більш тяжких кримінальних правопорушень. На практиці досить часто така обставина не

враховується прокурором під час укладення угоди про визнання винуватості.

Наприклад, управлінням СБУ у Київській області пред'явлено підозру громадянину В. в тому, що він за попередньою змовою з невстановленою особою створив усі умови для фіктивного підприємництва та у повному обсязі реалізував свою мету щодо надання послуг з безпідставним формуванням податкового кредиту іншим легально діючим підприємствам через перерахування грошових коштів та переведення їх у готівку. Шкода, завдана державі діями громадянина В., складає 672 тис. грн. Згодом було укладено угоду про визнання винуватості з громадянином В. у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 205 КК України, яка була вмотивована лише беззастережним визнанням підозрюваним своєї винуватості. Крім того, виділені матеріали щодо організатора злочину в Єдиний реєстр досудових розслідувань не заносилися. Незважаючи на те, що суспільний інтерес у такому провадженні полягає у викритті співучасників, зокрема, організатора злочину, відшкодування шкоди, завданої державі, прокурор у порушення вимог ст. 470 КПК України уклав угоду, яка навіть не передбачала співпраці з правоохоронними органами [8].

Отже, існує безліч проблем під час укладання угод про визнання винуватості, а саме неврахування прокурором усіх обставин, що мають бути досліджені під час укладання угод, включення в умови угоди зобов'язання, котрі суперечать вимогам чинного законодавства чи які неможливо виконати тощо. Вказані обставини можна усунути через

затвердження попередньо проекту угоди про визнання винуватості з прокурором вищого рівня. Слід зазначити, що така практика цілком успішно діє в зарубіжних країнах. Так, відповідно до п. п. 3, 4 ч. 2 ст. 505 КПК Республіки Молдова умови угоди про визнання винуватості визначаються не тільки прокурором, підозрюваним та обвинуваченим, а й в обов'язковому порядку – узгоджуються із захисником та прокурором вищого рівня, який перевіряє угоду на предмет її законності та доцільності [4]. У ч. 1 ст. 210 КПК Грузії також передбачено, що процесуальна угода укладається за попередньою письмовою згодою прокурора вищого рівня [9].

Висновок. Практика укладання угод про визнання винуватості свідчить про вагомі зміни у процесуальному статусі підозрюваного (обвинуваченого), оскільки останній вправі втрутитися у процес встановлення винуватості та призначення покарання. Крім того, підвищується роль захисника, який відчуває себе рівноправним учасником, котрий спільно із суддею та прокурором розвиває стратегію прийняття рішення. Така зміна процесуальних ролей суб'єктів процесу призвела до того, що кримінальне провадження стає знаряддям вирішення соціальних проблем та слугує встановленню справедливості. Вказані нововведення у кримінальному провадженні тісно пов'язані з новою орієнтацією ідеї покарання у кримінальному судочинстві. Наразі суд повинен керуватися тим, що покарання, на яке погоджується обвинувачений у випадку укладання угоди про визнання винуватості, може краще слугувати перевихованню і ресоціалізації правопорушника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.
2. Соловей Г. В. Угоди про визнання вини у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / В. І. Теремецький, Г. В. Соловей // Юридична наука. – 2012. – № 7. – С. 111–115.
3. Fisher G. Plea bargaining's triumph: a history of plea bargaining in America / G. Fisher. – Stanford, CA : Stanford University Press, 2003. – 397 p.
4. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Молдова : Закон от 14 марта 2003 года № 122-XV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovno-processualnyj-kodeks-respubliki-moldova/#more-58>

5. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О. А. Банчук, І. О. Дмитрієва, З. М. Саїдова, М. І. Хавронюк. – К. : ФОП Москаленко О. М., 2013. – 40 с.
6. Тюрін Г. Є. Порядок діяльності прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод [Електронний ресурс] / Г. Є. Тюрін // Форум права. – 2014. – № 2. – С. 442–447. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D1%81/Downloads/FP_index.htm_2014_2_78.pdf
7. Рекомендация № R (99) 19 Комитета министров Совета Европы от 15.09.1999 по медиации в уголовных дела : принята Комитетом министров 15 сентября 1999 года на 679-й встрече представителей Комитета [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_828
8. Про практику застосування прокурорами інституту угод у кримінальному провадженні : Інформаційний лист Генеральної прокуратури України від 24.04.2013 № 09/1 – 101 вих. – 317–07–13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/scientificallly_methodical_advice.html?_m=publications&t=cat&id=106860
9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Грузии : Закон от 9 октября 2009 года № 1772-Пс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf